

Napút-füzetek

88.

Árpás Károly

Lélekpróbáló idők

Dózsa-dráma három felvonásban

Szereplők

Állatgondozó	Kereskedő
Andorás deák, bencés szerzetes	Koldus
Bakócz Tamás, esztergomi érsek	Kocsmáros
Bálint pap, ferences szerzetes	Lány
Bangó, telkes jobbágy	László kőfaragó
Barabás pap	Menekült
Carolus deák	Mészáros „Nagybotú” Lőrinc
Czibak András	Mosónő
Danis, házasszellér	Őr
Dankaházy, köznemes	Pék
Dózsa Gergely	Petár köteles
Dózsa György	Sebesült
Futár	Szakácsnő
Fuvaros	Száleresi Ambrus
Gaál, kötelesmester	Szapolyai János, erdélyi vajda
Gábor révész	Szerzetes
Géza, házatlan zsellér	Török Imre, Nándorfehérvár parancsnoka
Gyermek	Tamás fegyvermester
Hajcsár	II. Ulászló, magyar-cseh király
Hentes	Vencel hadnagy
Hírnök	Werbóczy Imre
János hentes	Zoltán kuruzsló

A dráma 1513 ősze és 1514 júliusa között történik a Magyar Királyság területén.

I. FELVONÁS

1. JELENET

Fészerfélé, ahol a két testvér beszélget egymással. Háttérben a dálnoki családi ház. 1513 ősze.

DÓZSA GYÖRGY Gergely öcsém! Az elsőszülött fiú az Árpád-háziak óta köteles átvenni az édesapa kötelezettségeit.

DÓZSA GERGELY György bátyám! A szolgálat olyan, mint az iga.

DÓZSA GYÖRGY Gergelyem! Ne felejtse el: a székelyek katonai szolgálatra kötelezettek!

DÓZSA GERGELY Tudom, Gyurikám. A papunk a sekrestyei oktatás közben mesélt arról, hogy a bizánci császár a szláv parasztokat katonai szolgálatra kötelezte. A törököknél meg a szpáhik kötelesek a kapott birtokok hasznából magukon kívül katonákat állítani. Az oroszoknál is vannak katona nemesek.

DÓZSA GYÖRGY Sok mindent tudsz, Gergelyem! Ám a székely lófők nem katona parasztok! A családi legendák szerint a honfoglalás óta a nemzetségek határvédő feladatot kaptak. S a várkatonák ellátására ott volt a várnép. Azaz a székelyeknek nem a gazdálkodás volt a feladatuk, hanem a határvédelmi szolgálat. Akár az országot nyugati, akár a délkeleti részen.

DÓZSA GERGELY Akkor tehát apuska katonaként bármit megtehetett; a várnép ellátta, kiszolgált.

DÓZSA GYÖRGY Így van, Gergely öcsém! Csakhogy a székelyek nem kerültek be az úgynevezett szerviensek helyzetébe. Sem ezerkettőszázhuszban, sem ezerháromszázötvenegyben nem kapcsolódhattak az Aranybulla ügyeibe.

DÓZSA GERGELY Ezért lázadtak fel öt esztendeje az ökörsütés kapcsán?

DÓZSA GYÖRGY Hagyjuk ezt az ügyet! Nem az a kérdés, hogy mások mit tettek, hanem az, hogy mi mit teszünk. Sajnálom azokat az áldozatokat, akik Tomory Pál megtorlásának következtében meghaltak – ám nem kellett volna azt cselekedniük.

DÓZSA GERGELY Mit teszel te?

DÓZSA GYÖRGY Átvesszem édesapám kötelességét. Még gyermekkoromban elsajátítottam az íjászatot, a lovaglást és a vívást. Már régóta szolgálom a végeken. Tehát elsőszülött fiúként helyettesíthetem édesapámat.

DÓZSA GERGELY S mi legyen velem, legidősebb öcséddel?

DÓZSA GYÖRGY Gergely! Te is tanulj meg mindent! Ha velem történne valami, akkor te vagy köteles átvenni a családra vonatkozó kötelezettségeket!

DÓZSA GERGELY S mi legyen János és Lukács öcsénk sorsa?

DÓZSA GYÖRGY Nézd, egyikük elvégezheti az iskolákat, s lehet belőle pap. A másik pedig szánja rá magát arra, hogy gazdálkodó leszen belőle.

DÓZSA GERGELY Mert a várnép és a zsold bizonytalan?

DÓZSA GYÖRGY Gergelyem! Neves Lajos és Zsigmond királyunk óta a várirtokok a katona bárók kezébe kerültek. Hogy a szolgáló katonacsalád hogyan él meg, az csupán nekik köszönhető. Tehát szükséges, hogy az egyik gyermek gazdálkodó legyen!

DÓZSA GERGELY És Katalinnal mi lesz?

DÓZSA GYÖRGY Te, Gergő! A lányokat férjhez szokták adni. Ezért is kell gazdaságunk erősítése, hiszen a leendő sógor hozományt kíván.

DÓZSA GERGELY És ha apácának állna?

DÓZSA GYÖRGY Te ne nyuvaszd a húgodat! Ha normális emberként élni kíván, akkor férjhez is szeretne menni.

DÓZSA GERGELY Akkor nekem mi marad?

DÓZSA GYÖRGY Gergely! Be kell állnod neked is katonának! A törvények kötelezik a székelyeket a többnemzedéki katonai szolgálatra. Én vállaltam ezt, de a katonai pálya veszélyes. Akár a román fejedelemségekkel való konfliktusban, akár a tatár betörések során, akár a török támadásokban elveszhetek. S akkor édesapa kötelezettségeit te töltheted be.

DÓZSA GERGELY Édesapa még él.

DÓZSA GYÖRGY Ám már kora miatt nem olyan vitéz. Ezért kell nekünk, legidősebb gyermekeinek átvenni a kötelezettségeit.

DÓZSA GERGELY Jól van, bátyus. Akkor megyek a lófő rendelkezéseit elfogadni. És te?

DÓZSA GYÖRGY Nézd, én már bekerültem a végvári vonal seregébe. Hogy ott mi történik velem, ahhoz a székely határvédelem elvárásainak semmi köze. Tedd azt, amit kell!

DÓZSA GERGELY Akkor most elmegy?

DÓZSA GYÖRGY Vége a szabadságomnak. Be kell vonulnom Nándorfehérvárba.

2. JELENET

A budai királyi palota előszobája; testőrök nincsenek jelen. 1514. január.

II. ULÁSZLÓ Laudetur, kedves Tomas! Hogy szolgál az egészséged, kedvedben vagy-e az esztendő első keddjén?

BAKÓCZ TAMÁS In aeternum, Vladiszláv. Remélem, javult az állapotod – vagy túl sokat ittál volna szilveszterkor?

II. ULÁSZLÓ Ugyan, magister domine, emlékezz csak vissza arra, hogy az esztergomi esküvő után hiába kínáltál a szerémi vörösből!

BAKÓCZ TAMÁS Rosszul szóltál. Elfelejtetted, Vladiszláv, hogy annak idején éppen Krakkóban doktoráltam, tehát nem magister vagyok! Te is ott voltál édesapáddal, Kazimirral, amikor ünnepélyesen átnyújtották nekem a diplomát.

II. ULÁSZLÓ Mondalak hát doktornak, domine, de akkor te is szólíts uradnak!

BAKÓCZ TAMÁS Majestas Vladiszláv, ha már a címekben játszunk, akkor nekem a szentatya megszólítás jár.

II. ULÁSZLÓ Ugyan miért, hiszen tavaly márciusban Giovanni di Lorenzo de' Mediciből lett X. Leó.

BAKÓCZ TAMÁS Ám elfelejtetted, majestas, hogy három éve konstantinápolyi pátriárkának szenteltek. S ma már, hogy nincs antiochiai, jerusálemi és alexandriai pátriárka, a konstantinápolyi egyenrangú a rómaival.

II. ULÁSZLÓ Ugyan, szentatyám, ezerötvennégyben szétszakadt a kereszténység, s tudomásom szerint a szláv ortodoxok meg a görögök ma sem ismerik el Róma fennhatóságát.

-
- BAKÓCZ TAMÁS** Jól szólsz, Vladiszláv, látszik, hogy nem véletlenül választottak a csehek királyukká. Ha birtokod nincs is, de tudásod példaszerű!
- II. ULÁSZLÓ** Kedves Tomas, nem szép tőled, ha szegénységemre figyelmeztetsz. Akkor is megdicsértél, amikor huszonegy éve János Albert öcsém javára lemondtam az örökségemről.
- BAKÓCZ TAMÁS** Igazad van, Vladiszláv. Ugyan sosem tanácsoltam, mit tégy a családi ügyekben, de kancellárként mégis mindent megtettem, hogy rendben folyjon az életed.
- II. ULÁSZLÓ** Köszönöm, Tomas, különösen az esküvői szertartás hibáját – attól a meddő vénasszonytól sosem szabadultam volna. És azt meg külön köszönöm, hogy segítettél elvenni két gyermekem szép édesanyját, Foix-i Annát, Candela grófnőjét, XII. Lajos francia király rokonát. S azért különösen hálás vagyok, hogy nemcsak betegségemben álltál mellettem, mikor tíz éve megszuhintott a kaszás, hanem gyászomban is, amikor nyolc éve elveszítettem szeretett hitvesemet.
- BAKÓCZ TAMÁS** Az Úr adta, az Úr elvette.... Jó Vladiszláv, te is jól tudod: az egyéni megpróbáltatások megerősítik a szívet. S ha visszagondolsz a bécsi szerződésekre, a Habsburgokkal: gyermekeid sorsa elrendeződött. Ám mi lesz a rád bízott két országgal?
- II. ULÁSZLÓ** Tomas, a csehekkel nincs baj; lassan kihalnak nemcsak a táboríták, hanem a kelyhesek is. S azt is megtanultam, hogy miképpen kell együttműködni a diétával.
- BAKÓCZ TAMÁS** Vladiszláv, a mi országunk nagyobb gondot jelent a csehénél. A magyarok királysága valamikor középhatalom, sőt a jó emlékezetű Zsigmond idején Európa vezető hatalma volt. Aztán nagyatyádnak, Albertnek már nem maradt ideje, hogy az önállóvá lett országot megerősítse. Viszont elődöd mindent megtett a központosítás érdekében.
- II. ULÁSZLÓ** Tudom, Tomas, hiszen a tanácsadója voltál.
- BAKÓCZ TAMÁS** Jó Vladiszláv! Bátyám, Bálint, az öcsém, Ferenc meg én nemcsak Krisztust akartuk szolgálni, hanem azért lettünk az anyaszentegyház tagjaivá, hogy egy másik közösségért cselekedjünk. Ezernégyszáznegyvennyolctól hetvenig tanultam, s hiszem, hogy nemcsak az egyházzal tudok sokat, hanem a világról és az emberekről is.
- II. ULÁSZLÓ** Tomas, jól tudom ezt, hiszen ezért választottalak tanácsadómá. Ám most, ebben a helyzetben mit mondanál?
- BAKÓCZ TAMÁS** Majestas, hogy megerősítsd a hatalmat, a rendeket háttérbe kellene szorítani. Tudom, nincs akkora birtokod, mint Hunyadinak volt, de egy erős államszervezettel mindent el lehet érni. Az elődöd adói azért is folytak be. Kellene hogy legyen a király kezében a fekete sereghez hasonló fegyveres erő.
- II. ULÁSZLÓ** Szentatyám, nincs rá pénzem. A királyi kincstár éppen úgy üres, mint a családomé.
- BAKÓCZ TAMÁS** Majestas! Meg lehet próbálni takarva létrehozni egy királyi sereget. Erre jó alkalom X. Leó bullája, melyben nemcsak hogy keresztes hadjáratot hirdetett, de engem bízott meg a megszervezésével, hogy kiverve a törököt, elfoglaljam székhelyemet.
- II. ULÁSZLÓ** Szentatyám! Az elképzelésed nagyszerű, de a végrehajtása kétséges, hiszen az egészségem bizonytalan.
-

BAKÓCZ TAMÁS Vladiszláv, bízd rám ezt a katonai ügyet. Majd én kézben tartom.

II. ULÁSZLÓ Legyen úgy, ahogy akarod!

3. JELENET

A nándorfehérvári vár előtti tér. A parancsnoki sátor tere. 1514. február.

TÖRÖK IMRE Dózsa! Figyelj rám! A török csapat túl kevés az ostromhoz, ám támadó kedvük megfélemlítheti a csapataimat.

DÓZSA GYÖRGY Olyan sokan nincsenek, hogy megtámadják a várat, Török Imre parancsnok úr!

TÖRÖK IMRE Igaz. Viszont nemcsak a várnépet nyuvaszthatják, hanem megfélemlíthetik a katonákat is.

DÓZSA GYÖRGY Ezért kellene meghirdetni a bajvívást. Mert a személyes siker egyrészt megfélemlítheti az ellenfeleket, másrészt bátorságot adhat a katonáinknak.

TÖRÖK IMRE De ki vállalná a pogányokkal való szembesülést? Nem a hit a kérdés, jusson eszedbe a keresztes hadjáratok emléke és az 1456-os keresztes népfelkelés! Hanem a garantált siker.

DÓZSA GYÖRGY Török nagyságos úr! Nem a túlerő és a bajvívói szakértelem a kérdés, hanem a morális háttér. Bizonyítása annak, hogy jobbak vagyunk.

TÖRÖK IMRE Helyesen gondolkodsz, Dózsa kapitányom.

DÓZSA GYÖRGY Török uram! Mikor Szapolyai hadában megismételtük boldog emlékezetű Hunyadi János hadjáratát, bizonyossá lett, hogy a legendák akkor igazak, ha a jelen tettei igazolják.

TÖRÖK IMRE Mi most nem ismételtetjük a téli hadjáratot. Ám ki leszen a bajvívó?

DÓZSA GYÖRGY Török Imre uram! Én vállalom a harcot.

TÖRÖK IMRE A sokszoros győztes Ali béggel szembe mersz szállni?

DÓZSA GYÖRGY A sikeres bajvívás megrettentí a törököt.

TÖRÖK IMRE És ha veszítenél?

DÓZSA GYÖRGY Nem a halálom a fontos. Tudok még néhány bajtársat, aki folytatná halálom után az ügyet.

TÖRÖK IMRE Jól van, Györgyöm! Akkor holnap délelőtt megszervezzük a bajvívást. Ám a vár őrségére továbbra is figyelünk.

DÓZSA GYÖRGY Török nagyságos úr. Nándorfehérvár olyan erős, hogy egy kóborló csapat nem foglalhatja el. Murád szultánnak sem sikerült.

TÖRÖK IMRE Mert Szilágyi Mihály és Hunyadi János csapatai mellett a keresztesek is beavatkoztak.

DÓZSA GYÖRGY Ezt most hagyjuk. Akkor, parancsnok úr, üzenjen a törököknek!

TÖRÖK IMRE Úgy leszen.

4. JELENET

A nándorfehérvári vár parancsnoki terme – a berendezése a díszlettervezőre bízva. 1514. február.

DÓZSA GYÖRGY Török Imre, nagyságos uram! Megtettem, amit ígértem.

TÖRÖK IMRE Ügyes voltál, György fiam. Nekem kell Ali bég lova.

DÓZSA GYÖRGY Háromszáz aranyért átadom nemcsak a lovat, hanem a teljes felszerelését: a hímzett nyeregtakarót, a gyöngyökkel díszített lószerszámokat.

TÖRÖK IMRE A háromszáz arany kicsit sok, de benne van a győztes jutalma is.

DÓZSA GYÖRGY Török úr! Felmegyek Budára a királyhoz, és felviszem Ali fejét is.

TÖRÖK IMRE Menjél nyugodtan. A győzelmed bizonyítja, hogy még jól működik és jól zár a Zsigmond király építette és Mátyás király által fenntartott végvári rendszer.

DÓZSA GYÖRGY Uram! Nem a rendszer, hanem a vitézek léte a biztonság alapja. A biztonság nem a kövekben, hanem a lelkekben és a vitézségben van.

TÖRÖK IMRE Gyurikám! Igazad van. Ám ne felejtsetd: Lajos királytól Mátyás királyig a végvári vonal működése nemcsak a katonák, hanem a királyi költségvetés függvénye is egyben!

DÓZSA GYÖRGY Nagyságos uram! Szokták emlegetni: se pénz, se posztó.... Ám a katonák nem a vagyoni ellátás függvényében élnek, hanem a hivatástudatuknak engedelmességgel. A haza fogalma és a kereszténység gondolata ellensúlyoz minden ellátási hiányt.

TÖRÖK IMRE Ezt elmondanád a királyi palotában is?

DÓZSA GYÖRGY Nem feltétlenül. Hogy az uralkodó miképpen dönt, az nem a szolgáló katona felelőssége.

TÖRÖK IMRE Jó Györgyöm! Lehet, hogy kitüntetését kapsz... Ám jusson eszedbe, hogy korábban Martinuzzi Utyeszenics György, Corvin János vitéze nem kapott. Pedig ő is levágott egy hírhedt törököt.

DÓZSA GYÖRGY Török uram! Nem azért megyek fel Budára, hogy én kapjak bármit is, hanem hogy felhívjam a figyelmet a végvári vonal fontosságára.

TÖRÖK IMRE Okos ember vagy, Dózsa kapitány. A szomszédos török birodalom ugyanis tágítani kívánja a határait. A szerbeket azzal tette tönkre, hogy állandó beütéseivel és portyázóival tönkretette a várak hátországait. Ahogyan sikerült elfoglalniuk Bulgáriát, Szerbiát, Albániát, féltő, hogy a Magyar Királyság sem lesz ellenálló. A te vitézséged bizonyítja, hogy képesek vagyunk zárnai a határokat.

DÓZSA GYÖRGY Akkor ad szabadságot?

TÖRÖK IMRE Nemcsak szabadságot, hanem kíséretet is.

DÓZSA GYÖRGY Az isteni Gondviselés örködjön a nándorfehérvári parancsnokság felett. Holnap reggel indulok.

TÖRÖK IMRE Szerencsés utat és sok sikert!

5. JELENET

Egy alföldi mezőváros fűzfa alatti korcsmája. A kecskelábú asztalok körül sok ember üldögél, mindegyik előtt ónpohár van. 1514 márciusa.

GÉZA, HÁZATLAN ZSELLÉR A kocsmáros kérésükre kiküldte velem az ónkupákat, tele vannak tavalyi borral.

DANKAHÁZY, KÖZNEMES Hozz egy poharat, töltök a savanyú vinkóból neked is.

GÉZA, HÁZATLAN ZSELLÉR Köszönöm, tekintetes uram!

DANKAHÁZY, KÖZNEMES Tudjátok, jó társaim, hiába nemes az ember; a köznemesnek nem könnyű az élete. Jobbágya, birtoka alig van, muszáj felfogadnia napszámosokat. Ám hiába szabad gazdálkodó, a piacon nem tud versenyezni a nagybirtokosokkal. Ezenkívül nemcsak a vármegyének kell adót fizetnie, hanem a familiárisának is.

GAÁL, KÖTELESMESTER Tekintetes barátom! Nagyon ne panaszkodj, hiszen a királynak nem kell adót fizetned. Meg a földesúrnak sem, akié a mezővárosunk.

DANKAHÁZY, KÖZNEMES Jó Gaálom! A nemesnek más jogai és kötelezettségei vannak, de hidd el: olyan rossz a gazdasági helyzetem, hogy nemcsak meg tudom érteni, de el is tudom képzelni a helyzeteteket.

GAÁL, KÖTELESMESTER Az iparosembernek számos adót kell fizetnie. A céhnek először, a földesúrnak másodszor, aztán ott van a vármegye és az eszement királyi adók. S akkor még ott vannak a vámok, és az engedélyek megvásárlása.

BANGÓ, TELKES JOBBÁGY Mester úr! Mégse panaszkodj, hiszen szabad ember vagy! A keresetteddel azt kezdhetsz, amit akarsz. S a többi kézművessel és kereskedővel összefogva erősíthetitek a mezőváros szabadságát! Tudod, hogy a földesurunk már csak a pénzéért fordul meg nálunk. S ha lesz sok vagyonotok, akkor a királytól megszerezhetitek a szabad királyi városi jogot is.

DANKAHÁZY, KÖZNEMES Jól gondolja kend, Bangó jobbágy. A mi királyunk olyan szegény, hogy bármit ad a pénzért.

BANGÓ, TELKES JOBBÁGY Már annak, aki ad neki. Ám nekem hiába van két jobbágytelkem, nem tudok megtakarítani annyi dénárt, hogy a városi adót növeljem. Fizetni kell rengeteg pénzt adókba, a termények javát is elveszik. És a piacra nem tudok eljutni, mert a robot miatt korlátozzák a mozgásomat.

DANKAHÁZY, KÖZNEMES Ám a mezővárosunk piacán néha versenytársam.

DANIS, HÁZAS ZSELLÉR Bangó gazda helyzete jobb. Ő és a többi telkes jobbágy szokott felfogadni munkára. Nemcsak a robotra, hanem a bérleti földekre. Mert van nekik szőlőjük, gyümölcsösük, kertészetük, legelőjük.

GÉZA, HÁZATLAN ZSELLÉR Így van, Danis koma, de a házas zsellérek magasabb napszámot kapnak, mint mi, házatlanok.

DANKAHÁZY, KÖZNEMES Ne panaszkodjunk. Mert a békében más az élet, mint a háborúban. Jusson eszetekbe, hogy mennyi vagyont sajtolnak ki belőlünk, ha hadi helyzet alakul ki. És akkor a török és tatár betöréseket nem is említem.

BANGÓ, TELKES JOBBÁGY Sokkal rosszabb, amikor a főnemesek, katona bárók csapatai reánk ütnek. S ha védeni kívánjuk magunkat, családunkat,

akkor förtelmes büntetések jönnek: csonkítás, nyársba húzás, lovakkal való szaggatás.

DANKAHÁZY, KÖZNEMES A nemest csak lefejezhetik.

GAÁL, KÖTELESMESTER Az gyorsabb és könnyebb halál, mint az akasztás.

KOCSMÁROS Fizetnek még egy kört? Jó, ha isznak egyet, mert erre járt egy futár, s arról beszélt, hogy háború készül a török ellen.

DANKAHÁZY, KÖZNEMES Hova ment?

KOCSMÁROS Titkolózott és sietett. Hozok még egy adagot.

GÉZA, HÁZATLAN ZSELLÉR Ó, Istenem! Milyen jövő várhat ránk?

(Függöny.)

II. FELVONÁS

1. JELENET

Az esztergomi érseki palota előtti kerengő folyosója. A forduló terében két fűzből fonott szék – erre ülnek a beszélgetők. 1514 márciusa.

BAKÓCZ TAMÁS Feltámadt Krisztus! Örülök, hogy eljöttél, fiam!

DÓZSA GYÖRGY Vigadjunk. Szentatyám, miért hívatott?

BAKÓCZ TAMÁS Jó dálnoki vitézem, szólítsál csak Tamás atyának. Nemcsak mert pap vagyok, hanem a köztünk lévő huszonnyolc év miatt akár fiam is lehetnél.

DÓZSA GYÖRGY Köszönöm, Tamás atya. Édesapám fiatalabb volt; én meg éppen huszonnyolc éve vettem a pajzsot és a kardot, hogy a családkat kötelező szolgálatnak eleget tegyek.

BAKÓCZ TAMÁS Tudom, fiam. Nándorfehérvár parancsnoka a veled küldött levélben beszámolt arról, hogy miképpen teljesítetted a kötelességed, s hogy tavaly az erdélyi vajda török hadjáratában már lovas kapitányként vettél részt. Azt meg külön kiemelte, hogy nagyszerű kiképző vagy! Ami meg a bátorságod, ügyességed illeti, negyvennyolc napja, hogy bajvívásban legyőzted epeirosi Ali szpáhi-béget.

DÓZSA GYÖRGY Jól értesült, atyám.

BAKÓCZ TAMÁS Jó dálnoki vitézem, megvallom neked, én javasoltam, hogy kapj kétszeres zsoldot, aranyláncot, egy falut, s hogy az uralkodó a lovagi rendbe emeljen.

DÓZSA GYÖRGY Köszönöm, Tamás atya, irántam való jóakarátját! Ám mi lesz a többi vitézzel?

BAKÓCZ TAMÁS Fiam, a végvári vonal gyengesége: a királyi hatalom gyengeségét jelenti. Hogy bajtársaidnak javuljon a helyzete, ahhoz a királyi hatalomnak kell megerősödni. S ha az erős léssen, akkor a kincstár is meg fog telni. S akkor jut majd pénz is, posztó is, meg minden más...

DÓZSA GYÖRGY De akkor miért ez a háború? Miből szereljük fel az összegyűjtött kereszties hadat? S ráadásul béke van a törökkel!

BAKÓCZ TAMÁS Fiam, már felnőtt, érett férfi voltál, amikor Mátyás urunkat magához szólította a Teremtő. Mindenképpen emlékezned kell arra, hogy király urunk ezernégyszázhetventől nemcsak hatalmát erősítette meg, de a szomszédos országok vezetőit is rá tudta venni arra, hogy úgy cselekedjenek, ahogyan ő kívánja. S a törökkel kötött békének nem egy vereség volt a kovácsolója.

DÓZSA GYÖRGY Igaz, Tamás atya. Ám ott volt neki a fekete sereg, mely nemcsak számra volt nagy, ám fegyverzete a lehető legkorszerűbb volt, s a katonák kiképzettsége és harci tapasztalata felülmúlta az ellenségeiét. Sokat meséltek nekem róla az idősebb katonák.

BAKÓCZ TAMÁS Fiam! Azért emeltelek tegnap a király kapitányává, hogy tégy meg mindent annak érdekében, hogy az összegyűlő kereszties sereg kiképzettsége megközelítse a hivatásos katonákét. Talán mesélték neked, hogy ötvenkilenc évvel ezelőtt a keresztieseket Giovanni Capistrano vezette, aki alig értett a hadviseléshez?

DÓZSA GYÖRGY Éppen az év elején beszéltek arról, hogy ha azon a bizonyos napon a nagy Törökverő nem lép közbe a nehézpáncélos lovasságával, akkor az engedély nélküli zimonyi támadás nemcsak a keresztiesek végét eredményezi, hanem az ország kulcsának elvesztését is.

BAKÓCZ TAMÁS Ne kritizáld a szentté avatott szerzetes atyát, fiam! Tanítsd meg fegyelemre a harcosokat, s válassz bajtársaid közül olyan vitézeket, akik az önkénteseket a fegyverforgatásra is megtanítyják.

DÓZSA GYÖRGY De hol, Tamás atya?

BAKÓCZ TAMÁS Székely Dózsa György lovag, a király kapitánya! Talán halottól arról, hogy boldog emlékeztető Mátyás királynak ezernégyszázhetvennégyben olyan katonai tanácsot adtam a sziléziai hadjáratában, hogy Boroszlónál megrendítő vereséget mért Ulászlóra és IV. Kázmérra. Ez volt az oka annak, hogy nemcsak egyházi pályát futhattam jobbágyszületésű létemre, hanem államférfiút is. Tehát az utasításom a következő: ma hétfő van – pünkösdig minden kereszties ideérhet. Akkor fogom tartani az elbocsátó szentmisét, s pünkösöd hétfőjén a kiképzett haddal elindulsz Knin várába. Ott lesz a hadjárat bázisának központja.

DÓZSA GYÖRGY De szentatyám! Minek vergődjek át a Dunántúlon Horvátországba, amikor a török felé a Duna a segítő út. S Nándorfehérvár nemcsak az országot nyitja, hanem a Balkánt is. Erre indult ezernégyszáznegyvenháromban a Törökverő is.

BAKÓCZ TAMÁS György fiam! Micsoda tiszt lesz belőled, ha már most szembefordulsz a parancsnokoddal? Jegyezd meg, bár a király kapitánya te vagy, a kereszties had vezére azonban én vagyok. Azért kell Horvátországba menned, hogy tökéletesítsed a seregünket, meg onnan lehetnek kapcsolataim Rómával. S ha Horvátország a kereszties had révén a királyi hatalom oszlopává válik, akkor hozzákezdhetünk Magyarország átrendezéséhez is. Ám ez már nem a király kapitányának az ügye! Megértetted?

DÓZSA GYÖRGY És az ellátás?

BAKÓCZ TAMÁS György fiam, ne feledkezzél meg arról, hogy esztergomi hercegérsekként a magyar katolikus egyház jövedelme felett rendelkezem. Mindent el fogok követni, hogy a sereged a legnagyobb hatalmat képviselje az országban. S ha ez megvalósul, akkor megváltozik a világ is.

DÓZSA GYÖRGY Bocsásson meg, szentatyám! Teljesítem, amivel megbízott.
BAKÓCZ TAMÁS Isten vezéreljen! Járj sikerrel!

2. JELENET

Werbőczy István szállásán, Buda várában a nagyszobában. 1514 áprilisa.

DÓZSA GYÖRGY Jó napot adjon az Isten! Miért hívatott kegyelmed?

WERBŐCZY ISTVÁN Nagyságos kapitány uram! Szükséges lenne egy tárgyalás!

DÓZSA GYÖRGY Ugyan miért? Kegyelmed már nem nádor, és amint tudom, nincsen köze sem a királyi udvarhoz, sem Bakócz atyához.

WERBŐCZY ISTVÁN Figyeljen ide, Dálnoky Dózsa uram. Nemcsak királyi kapitánnyá nevezték ki, hanem nemesi, sőt lovagi rangot is kapott, valamint birtokadományt is. Így már köze van a nemességhez.

DÓZSA GYÖRGY Kegyelmed megfeledekzik arról, hogy székely szolgáló katoná vagyok.

WERBŐCZY ISTVÁN Csak volt. Most már egy másik csoportnak a tagja. És szeretném, ha tudná, milyen viszonyok közé keveredett. Foglaljon helyet!

DÓZSA GYÖRGY Hallgatom kegyelmedet, de sokáig ne tanítson, mert szolgálatváltásra vissza kell érnem a rákosi táborba.

WERBŐCZY ISTVÁN Bizonyára hallott arról nagyságod, hogy a király mellett két hatalmi csoport van az országban. Az egyik a főnemesség, a másik a köznemesség. Mindkét félnek eltérőek a jogai és az érdekei. Mindezek érvényesítésére vagy a királyra, vagy a rendi gyűlés állásfoglalására van szükség. Én a köznemesség szellemi irányítója vagyok.

DÓZSA GYÖRGY Én meg mint köznemes az alárendeltje?

WERBŐCZY ISTVÁN Nagyságos kapitány úr! Én ilyet nem mondtam! Egyelőre arra figyeljen, amit mondok! A perszonálunió problémája: a lengyel származású cseh király nemcsak a magyarsággal törődik, hanem a csehekkel, sőt oda kell hogy figyeljen a lengyel ügyekre is. Azonkívül szinte semmilyen birtoka nem lévén, ki van szolgáltatva a főnemességnek, akik tudnak ajándékot adni neki, és az országgyűlésnek, ahol megszavazzák az adókat.

DÓZSA GYÖRGY De tekintetes Werbőczy uram, arról megfeledekzik, hogy a nemes nem adózik.

WERBŐCZY ISTVÁN Ne köztöködjön, Dálnoky uram! Annak idején Hunyadi Mátyásnak hatalmas földbirtoka volt, mégsem hagyhatta figyelmen kívül a két politikai erőt. Ezért a királyi udvarnak szüksége lett a rendektől független katonai erőre: ez volt Mátyás fekete serege.

DÓZSA GYÖRGY Tudok róla. Viszont édesapám mesélte, hogy az uralkodó halála után a sereget felszámolták. Csak a végvári vonal katonasága maradt, meg a szolgáló had.

WERBŐCZY ISTVÁN Hunyadi Mátyás a török nyomás ellenében a magyar önállóságra törekedett: ezért hódított, s szeretett volna német-római császár lenni. És nemcsak a hadseregét növelte, hanem az adókat is. Ezek az adók nemcsak a jobbágycsoportokat rontották, hanem a gazdáikat is. Hiszen minél többet fizet a jobbágy a kincstárnak, annál kevesebb jut a gazdájának.

DÓZSA GYÖRGY Azt csak hiszi kegyelmed! Úgy ki tudják zsigerelni a szegénységet...

WERBŐCZY ISTVÁN Hallgasson! Kilenc éve a rákosi országgyűlésen a köznemesség úgy határozott, hogy jó lenne, ha vége lenne az idegen uralkodóknak. Ha lenne is perszónalunió, de annak magyar származású legyen a királya! És olyan valakit válasszon a rendi gyűlés, aki elég tehetős ahhoz, hogy ne nyúzza a köznemességet. Akár annak idején, amikor Szilágyi Mihály irányításával megválasztották az erdélyi vajda fiát. Csakhogy a mai veszélyes helyzetben sem egy beteges öregemberre, sem egy hatéves gyerekre nincsen szükség. Őket bábként használják a főnemések.

DÓZSA GYÖRGY Mit foglalkozom én a királyválasztással, amikor a törökök elleni keresztes had királyi kapitánya vagyok?

WERBŐCZY ISTVÁN Nézze, Dózsa György barátom uram! A maga serege a legnagyobb lesz az országban. A főnemességnek nincsen köze hozzá.

DÓZSA GYÖRGY Így van, hiszen a király kapitánya vagyok.

WERBŐCZY ISTVÁN Csakhogy II. Ulászló királyunk semmitlen semmit nem ért a hadviseléshez.

DÓZSA GYÖRGY Igazsága van kegyelmednek. Az én felettesem valójában Bakócz Tamás esztergomi érsek atya.

WERBŐCZY ISTVÁN Ám egy jobbágyszármazású papnak mi köze van a politikához és a hadviseléshez?! Gondolkodjon el azon, hogy Szilágyi Mihályt, a királyválasztó had vezérét kormányzóvá emelte a rendi tanács. Annak idején meg sógorát, Hunyadi Jánost a köznemesi többségű országgyűlés szintén kormányzóvá választotta. Nekem nincsen ütőkártyám, ám a táboromnak van egy jelöltje.

DÓZSA GYÖRGY Ki lenne ő?

WERBŐCZY ISTVÁN Úgy gondoljuk, hogy Szapolyai János lehetne az alkalmas uralkodó. Ismeri őt nagyságod?

DÓZSA GYÖRGY Hogyne. A székelyek szolgáló hadának ő az intézője. Magam meg fiatal koromban részt vettem a balkáni hadjáratában.

WERBŐCZY ISTVÁN Annak idején Mátyás király a családjának ajándékozta Szilágyi Erzsébet halála után családi birtokai jó részét. Mintha sejtette volna a nagy király, hogy szerepe lehet a Szapolyai családnak a jövőben. De most már befejezem.

DÓZSA GYÖRGY Köszönöm, kegyelmednek! Éppen akartam szólni, hogy indulnom kell.

WERBŐCZY ISTVÁN Gondolkodjon el azon, amit mondtam. Majd meg fogom keresni. Bízom a viszontlátásban!

3. JELENET

A keresztesek pesti tábora; a parancsnoki sátor. 1514. április vége.

DÓZSA GYÖRGY Nagybotú atyám, örülök, hogy eljött a hívásomra!

MÉSZÁROS LÁZÁR Kapitány úr, nagyon összegubancolódtak az események...

DÓZSA GYÖRGY Lőrinc atya, sokkal jobban megértjük egymást, ha tegeződünk! Nem hinném, hogy négy évnél több korkülönbség volna köztünk.

MÉSZÁROS LÁZÁR Testvér, legyen kívánságod szerint! Akkor mondd el, miért hívtátál?

DÓZSA GYÖRGY Fráter, ez a hétfői nap a lehető legrosszabb! A délelőtti szentmisén Bakócz érsek atya kihirdette, hogy leállítja a keresztes hadjáratot.

MÉSZÁROS LÁZÁR Kapitány úr, én úgy tudom, hogy őfelsége egy hete, már tizenötödikén utasított téged arra, hogy indulj el Dalmáciába.

DÓZSA GYÖRGY Nagybotú! Nem indulhattam el addig, míg magam mellé nem veszem a hozzám igyekvőket.

MÉSZÁROS LÁZÁR De hát a hónap elején az érsek úr már leállította a toborzást.

DÓZSA GYÖRGY Na igen, mert Mezőtúrnál összezsaptak önkénteseim a nemesurakkal.

MÉSZÁROS LÁZÁR Persze hogy összezsaptak; s nemcsak ott. A földesurak mindenütt akadályozzák a föld népének a csatlakozását, hiszen itt van nemsókára a betakarítás. S nemcsak a férfiakat nyösztetik, hanem az otthon maradt családtagokat is.

DÓZSA GYÖRGY Nagybotú, vannak tapasztalataid.

MÉSZÁROS LÁZÁR Igen. Öt évvel ezelőtt az óbudai klarissza apácák engem küldtek birtokuk, a lázongó Cegléd mezőváros megnyugtatóására. Bizonyára hallottál róla, hogy a lázongók megölték Sebestyén deákot, a tisztartót.

DÓZSA GYÖRGY Hát éppen itt a gubanc. Nemcsak a jobbágyok és földesuraik között van ellentét, hanem a mezővárosok és kézművesek, valamint az uraik között is.

MÉSZÁROS LÁZÁR Georgius, mióta Mátyás meghalt, azóta az urak az államhatalom helyett maguknak szednek mindent.

DÓZSA GYÖRGY De igazságos Mátyás ezt nem engedte.

MÉSZÁROS LÁZÁR Kapitány úr, jobban ismerem a nép életét. Az a bizonyos Mátyás rengeteg terhet rótt a népre; ám igaz, nem engedte, hogy a földesúr gazdagodjon. Azonban Dobzse László uralkodása alatt mindenkit kiszípoloztak a nemesek. Hallgasd csak!

*Mikor Éva mosott, Ádám szántott, ótott,
Ki látott még akkor nemest, bárót, grófot?*

DÓZSA GYÖRGY Nagybotú! Ezt kitől tanulták?

MÉSZÁROS LÁZÁR Csak maradj csendben. Van más is.

*Krisztus urunk számaron járt,
Ma a pap, püspök lóháton...
A Földön nem jobb manapság,
Mint pokolban, mennyországon.*

DÓZSA GYÖRGY Honnan szedtétek ezeket?

MÉSZÁROS LÁZÁR A ferences szerzetesek kistestvérei Taljánföldön megfogalmazták, hogy nemcsak a koldulás a jövő alapja, hanem a krisztusi egyenlőség. Ha Jézus tanításait komolyan vesszük, akkor a földi mennyország megteremtésének legnagyobb akadálya a nemesség, a királyi hatalom és a hiúság kísértésébe esett anyaszentegyház.

DÓZSA GYÖRGY Lőrinc atya! Nyolc évvel ezelőtt Agyagfalván a székely szolgálók megkísérelték megfogalmazni, hogy miképpen kellene elrendezni a hatalmi és szolgálmi kérdéseket.

MÉSZÁROS LÁZÁR Ugyan, Georgius! Két év után a székelyek fellázdak az ökörsütés miatt. S Tomory Pál fogarasi főkapitány leverte a felkelést. S a véres megtorlás...

DÓZSA GYÖRGY Lőrinc atya! Hagyjuk ezt a zavaros ügyet! Arra akarlak kérni, hogy egyrészt testvéreiddel erősítsd az összetartozás érzését a keresztések között...

MÉSZÁROS LÁZÁR Nem akarsz feloszlatni a hadat?

DÓZSA GYÖRGY Nagybotú! Hogy a király mit mond, az egy. Még ha a király kapitánya vagyok is, nekem azonban más feladatom van.

MÉSZÁROS LÁZÁR Ugyan mi?

DÓZSA GYÖRGY Holnap elindulunk a Tisza felé. A Duna-vonalat a királyi-bárói párt ellenőrzi. Dalmácia helyett Erdélynek vesszük az utat.

MÉSZÁROS LÁZÁR De a török délen van!

DÓZSA GYÖRGY Lőrinc atya! Kinevezlek helyettesemmé, Gergely öcsém társává! Barabás pap-testvéred Egernek indul. Gergely a sereg egy részét a Körös vonalán Nagyváradnak vezeti; én a főerővel Temesvárnak megyek. Te pedig a Bácskába mégy, hogy a Duna-vonalat biztosítsad. Erdély három kapuját ellenőrzésünk alá kell vonni. S akkor mi diktálhatunk az erdélyi vajdának.

MÉSZÁROS LÁZÁR Megfeledkeztél arról, hogy ott van Szapolyai János magánhada! Inkább mennék Erdély északi területére, hogy összeszedjem az önkénteseket.

DÓZSA GYÖRGY Nagybotú! Igaz, Szapolyai egyrészt sikeresen harcolt a török ellen. Tavaly részt vettem a hadjáratában. Másrészt ezerötszázöt óta...

MÉSZÁROS LÁZÁR Tudom, a rákosi végzés!

DÓZSA GYÖRGY Szóval, ha a királlyal történnék valami, akkor ő tehetné a fejére a koronát. És szüksége van egy erős karra.

MÉSZÁROS LÁZÁR De hát van neki saját hadserege is.

DÓZSA GYÖRGY Van, igaz. Ám a miénk nagyobb lesz. Lőrinc atya, nem pusztán Erdélyben gondolkodunk, hanem Magyarországon. Száleresi Ambrus itt marad, hogy összegyűjtse az eztán érkezőket. Mi pedig holnap elindulunk Erdély felé.

MÉSZÁROS LÁZÁR S mit mond erre a bíboros úr?

DÓZSA GYÖRGY A szentatya ugyan azt mondta: engedelmeskedjünk, ám lelkemre kötötte, hogy nem kell feloszlatni a hadat. Valószínűleg úgy gondolja, hogy a beteg király mellett, helyett új személyt kell választanunk.

MÉSZÁROS LÁZÁR Kapitány úr! Mi lesz a jövő?

DÓZSA GYÖRGY Bizzuk a Gondviselésre, meg harcosaink bátorságára és hozzáértésére!

4. JELENET

A rákosi tábor széle, a patak partján beszélgetnek a táborozók. 1514. május eleje.

FUTÁR Emberek! Merre van a parancsnoki sátor?

ŐR A szélső sátraknál elfordulsz jobbra, majd a széles szekérúton egyenesen mehetsz. Majd a tábor közepén meglátod a keresztet lobogót. A rúd mellett balról van a parancsnoki sátor. Honnan jöttél?

FUTÁR Mezőtúrról. Az urak szétverték a keresztesek gyülekező táborát, de közülük is elesetek sokan. De többet nem mondok, mert sietnem kell.

HAJCSÁR Hogy csata volt, az nem csoda. Nem egy társam elmesélte, hogy az összegyűjtött nyájakra, kondákra, csordákra rátörték az urak katonái. Többnyire leölték a hajtókat, az állatokat pedig elhajtották. Pedig ezeket nekünk gyűjtötték a falvak, mezővárosok lakói, sőt a kolostorok is szántak nekünk ilyet.

MOSÓNÓ Ezért van az, hogy nem csupán a koszos ruhákat kell mosnunk, hanem a borbélyok parancsára lepedőket, hogy tépést és kötszert készítsenek majd belőlük. Nem tűrik, hogy annyi ember keresztesnek áll.

SZAKÁCSNÓ Sokat kell töprengenünk, hogy mit főzzünk a tábor lakóinak. Szerencsére a húson kívül van elég száraztészta, meg bab és lencse, meg borsó. Zöldség is akad.

SEBESÜLT Azért a betegeknek, sebesülteknek jót tenne a húsétel.

MOSÓNÓ Hol sebesültél meg?

SEBESÜLT A Börzsönyből ereszkedtünk alá. Hallottuk a hírért, hogy a Duna gázlóit őrzik a familiárisok, ezért az Ipolynak fordultunk. Ám amikor át akartunk kelni, az úri lovasok ránk rontottak. Nekem szerencsém volt, mert már átkeltem a vízen. De a nyílveszőt nem tudtam kikerülni.

HENTES Ha nem is hoznak sok lábasjószágot, de a vadakat is meg tudjuk nyúzni. S az is igaz, hogy az elpusztult lovakból is készíthetnek ételt.

PÉK Baj van a gabonával. Mikor a mesterséget tanultam, akkor csak búzából és rozsból sütöttem kenyeret. De nemcsak az állatokat rabolják el, hanem a gabonás szekereket is. Sőt híre jön annak is, hogy felgyűjtják az összeszedett tartalékot is. Így ma már lepényszerűen keverék kenyeret készítünk: a búzához vagy rozshoz árpát, zabot, sőt őrölt makkot keverünk.

ŐR Ízetlen éték ez, de ne bánkódj: a fontos, hogy legyen mivel megtölteni a gyomrunk.

HÍRNÖK Emberek, eltévedtem. Merre van a parancsnoki sátor?

ŐR A szélső sátraknál elfordulsz jobbra, majd a széles szekérúton egyenesen mehatsz. A tábor közepén meglátod a keresztes lobogót. A rúd mellett balról van a parancsnoki sátor. Honnan jöttél?

HÍRNÖK Esztergomból indultam, Budáról jövök. Egy fontos levelet kell átadnom a királyi kapitány úrnak. Akkor megyek.

ÁLLATGONDOZÓ Segíthetnétek kaszálni vagy sarlózni. Sok szénára van szükség, mert szemes takarmány szinte nincs. Mindent elvettek a szállítóktól az úri lovasok.

FUVAROS Nehogy engem marasztaljatok el. Nem könnyű rakott szekérral versenyezni a támadókkal. Én úgy úsztam meg, hogy társaimmal nem az országúton jöttünk. Csakhogy ez az út majdnem elpusztította a lovaimat.

GYERMEK Bácsik, nénik! Ellehetek-e itt? Anyámat és testvéreimet előbb jól megverték, majd felakasztották őket. Engem meg elzavartak, s rám parancsolták, hogy mondjam meg apámnak és a rokonaimnak, hogy térjenek haza, mert nem sokára kezdődik a betakarítás.

SZAKÁCSNÓ Fiacskám, nesze, itt a fél lángos. Ha megetted, akkor majd ihatsz a patakból.

KOLDUS Nekem is tudna adni valamit? Én is azzal úsztam meg a kínzásokat, hogy híreket vigyek a kereszteseknek. De ezt most nem akarom elmondani...

KERESKEDŐ Emberek! Nehogy azt higgyétek, hogy csak a tanyákat és falvakat gyötrik. A mezővárosokat azzal fenyegették, hogy a sarcon kívül felgyújtják és feldúlják őket. Jó lenne, ha a keresztes had nem csupán a török ellen készülne, hanem biztonságban tartaná a jelentkezők világát is.

SZERZETES Jézusban bízatok, testvéreim! A felebaráti szeretet akkor erősödik, ha a hatalom mellette van.

LÁNY Ó, szentatyám! Jöjjön félre a bokorba, hogy meggyónhassam mindazt, ami velem történt

MOSÓNÓ Szakadt a blúzod, a szoknyád. A gyónás után gyere hozzám, majd adok másik ruhát!

MENEKÜLT Emberek! Ennek nem lesz jó vége! A jelentkezők harcba mennek a törökökkel, akik képzettebb katonák, s így közel kerülnek a halálhoz. Ám az otthoniak sokkal rosszabb helyzetben vannak – ha túl is élik a háborút, nem lesz hova hazamenniük.

5. JELENET

A rákosi tábor parancsnoki sátra. 1514 május közepe.

DÓZSA GYÖRGY Jó társaim! Azért jöttünk össze, hogy a jövő problémáit megtárgyaljuk. A haza és Jézus Krisztus szolgálata mellett felmerülnek más feladatok. Felkérem Andorás deák bencés szerzetest, aki megjárta a krakói, bécsi, prágai, padovai, heidelbergi és párizsi egyetememet, hogy vázolja az első kérdéskört!

ANDORÁS DEÁK Felebarátaim! Vezérünk elmondta, hogy a keresztes had katonai feladatai mellett szó esett az új rendi törekvésekről: azaz a keresztes önkéntesek szeretnék elérni, hogy a haláluk utáni üdvözülés mellett hozzátartozóik és utódaik jogokat kapjanak. A levéltárakat tanulmányozva kiderült, hogy ezerkettőszázhuszonkettőben a szervienseknek nevezett vártisztek, várkatonák és a várnép tagjai helyett a bárók gyakoroltak nyomást II. András királyra. Ezerháromszázötvenegyben I. Lajos királyunk a külföldi háborúk miatt adott jogot a köznemesekké vált szervienseknek. Az ezernégyszáz éves elején Zsigmond király szintén a háborúk miatt adott jogot a szabad királyi városok polgárainak. Viszont ezernégyszázharminchét-harmincnyolcban a harcoló parasztoknak nem sikerült elérniük a rendi jogok kiterjesztését. Most ismét országos, sőt európai jelentőségű háború van alakulóban, ezért a seregünk mellett a pápa és az esztergomi érsek támogatásában bízva, reménykedhetünk a szabadságjogok kiterjesztésében.

SZÁLERESI AMBRUS Vezértársaim! Maga az ötlet nem rossz, csak az a probléma, hogy hiába nagy a keresztes had, sem a király urunk, sem Bakócz Tamás nem ígért a mennyországon kívül más jutalmat. Ami viszont szörnyű: a földesurak és az egyházfők nehezményezik a keresztes had növekedését. Sem a falvak, sem a mező- és bányavárosok, sem a szabad királyi városok nem állhatnak mellénk. Nem azért, mert ellenkeznének a bullával, hanem mert a nemesség akadályozza őket.

MÉSZÁROS LŐRINC Sorstársaim! Ahogy ezernégyszázötvenhatban Kapisztráni János egész Közép-Európát megmozgatta, mi is bizakodtunk a nem ma-

gyarok segítségével. Ám hiába várjuk a német, cseh, morva, lengyel, horvát, román segítséget, a főserég létszáma már fél hónapja nem gyarapodik.

DÓZSA GERGELY Jó bátyám! Politizálás helyett sokkal többet jelentene, ha gyorsan kiképeznénk a kereszteseket. Igaz, fegyverünk kevés, sőt esetenként nem is korszerű – túl sok a kasza, a fejsze, a balta, a bárd, a csákány, a villa, a kés és a bot –, de meg kellene tanítani őket a katonai fegyelemre! Több figyelmet kellene szentelni a kiképzésre, mint a törvényes jogokkal való kötekedésre.

ANDORÁS DEÁK Felebarátaim! Én nem vagyok sem pap, sem államhivatalnok, viszont mutatnék valamit! Jöjjetek ide, s nézzétek meg ezt a sakktáblát!

(Kivetítendő a következő felállítás:

Sötét = nemesség: Torony=bástya: a8; c6; e1; g2. Püspök=futó: a7; c7; d2; f2. Vezér=Királynő: b5. Király: b6.

Világos=keresztesek: Lovag=huszár: c5. Gyalog=paraszt: a3; b2; b3; c2; d3; d4; e4; e5; e8; f4; f5; f7; g4; g5; g6; h5.)

A mezőn itt van négy sötét torony, amely megfelel a királyhoz hű legfontosabb váraknak: Pozsony, Buda, Nándorfehérvár és Temesvár. A négy sötét püspök meg az ellenséges szellemű egyháznagyoknak: győri, esztergomi, bács-kalocsai, csanádi. A sötét vezér pedig a főnemeseknek. S itt van a sötét király: II. Ulászló. A táblán úgy elhelyeztem a tizenhat világos gyalogot, hogy egyik védje a másikat: ha valamelyiket leütnék, akkor a társa megtorolja. Az egy fehér lovag pedig a keresztések főserége. Emitt pedig a Lázár deáktársam által készített Magyar Királyság térképe! Ha végiggondoljátok, akkor láthatjátok, hogy esélyünk van a győzelemre!

BARABÁS PAP Andorás! Látszik, hogy tanultál sakkozni, ám kettőt elfelejtettél. Hol van a világos király? Ki vezeti a sötétek ellenfelét? A másik: hiába a rendezett felállítás, a játszmaiban lépni kell. S akkor hogyan számítható ki, hogy mi történik? A valóságban azonban nem két fél van, hanem több. Ezenkívül a számszerű túlerő mellett a minőségi hadierő is számít.

DÓZSA GERGELY Igaza van, Barabás atyám! Ám az erő mellett számít a tapasztalat is!

(A Hírnök bejön.)

HÍRNÖK Bocsássanak meg a zavarásért! Esztergomból, Dudáról jövök. Íme, ezt a levelet küldi a királyi kapitánynak őfelsége és a bíboros úr, valamint a királyi tanács.

DÓZSA GYÖRGY Nagybotú! Vegye át a levelet!

MÉSZÁROS LŐRINC Fiam! Fogd a levelet, s azonnal kotródj a táborból, s vidd vissza a feladónak. Kísérni fognak, s ha egy hangot mersz szólani, akkor karóba húzatunk!

(A Hírnök kiszalad.)

DÓZSA GYÖRGY Mi volt a levélben?

MÉSZÁROS LÁZÁR Bakócz Tamás bíboros, konstantinápolyi pátriárka felfüggesztette a kereszties háborút! A király elrendelte, hogy minden kereszties

térjen haza. A királyi tanács ellenkezés esetén rendkívüli állapot kihirdetésével fenyeget.

DÓZSA GYÖRGY Helyesen cselekedtél, alvezérem! Amíg nem hirdetjük ki az új rendeletet, s nem is hagyjuk, hogy mások kikiabálják, addig nemcsak jogosan vagyunk itt, hanem erősek is maradunk.

SZÁLERESI AMBRUS Így van, kapitány urunk!

DÓZSA GERGELY Új haditanácsot kell tartanunk, mert égető hadi helyzet alakulhat ki.

DÓZSA GYÖRGY Holnapután ismét találkozunk. Addig mindenki figyeljen a hírekre, valamint a tábor belső életére!

(Függöny.)

III. FELVONÁS

1. JELENET

A rákosi tábor parancsnoki sátra. 1514. május utolsó harmada.

DÓZSA GYÖRGY Vezértársaim! Andorás deákot most nem hívtam. A saktáblája helyett viszont elkértem tőle a Magyar Királyság térképét – íme! Ám mielőtt a hadi ügyeket megtárgyalnánk, néhány kérdésben dönteni kell. Az első: induljunk-e a török ellen?

DÓZSA GERGELY Kedves bátyám! Jusson eszedbe Hunyadi János emléke! Ha nincsen akkora saját birtokod, és hiányzik az országos támogatás, akkor biztos kudarccal végződik a támadásunk! Gondolj arra, hogy a német-római császár, cseh és magyar király Zsigmondnak éppen úgy nem sikerült, mint Albert osztrák főherceg, cseh és magyar királynak, de még Mátyásnak sem.

DÓZSA GYÖRGY A második kérdésem: s mi lenne, ha vállalnánk egy polgárháború lehetőségét, és szembefordulnánk a királyunkat bábként tekintő főnemességekkel és az ellenünk forduló egyházfőkkel?

BARABÁS PAP Kapitány úr! Ifjúkoromban talján földön olvastam Julius Caesar emlékiratait. Ahhoz, hogy sikere legyen a polgárháborúban az egyik félnek, a hadseregén kívül szükség lenne az ország más részének, nálunk a köznemességnek a támogatására. Csakhogy az a helyzet, hogy a köznemesség, azaz a szegény földesurak csoportja sem hajlandó megosztani csekély jogait másokkal. Volna ugyan esély, hogy más királyt ültetünk a trónra, de van-e garancia arra, hogy elérjük azt, amit akarunk?

DÓZSA GYÖRGY A harmadik kérdés: mi lenne, ha a török helyett szembefordulnánk a nemességgel és a földesurakkal, beleértve a király mellett az egyháznagyokat is?

SZÁLERESI AMBRUS Jogos lenne ez a döntés, hiszen nemcsak a házatlan és házas zselléreket, a résztelkes, telkes és többtelkes jobbágyokat, valamint a mező- és bányavárosokat nyomorgatják, hanem a szabad királyi városokat is. Csakhogy az a gond, hogy nincsen hozzá háttországunk.

DÓZSA GERGELY Igazad van, Ambrus komám! S hiába gyűjtenénk össze minden vagyont, de külföldről nem tudnánk se fegyvert, se hadianyagot szerezni, mert ott is olyan világ van, mint nálunk. S ha sikerünk lenne, akkor ott is felfordulhatna a világ...

MÉSZÁROS LŐRINC Gergely fiam, igazságod van. Ám ha széteszlik a had, akkor nem érhetünk el semmit. Sőt féltő, hogy a fegyverteleneket jobban nyomorgatják majd, mit eddig.

DÓZSA GYÖRGY Tehát, vezértársaim, egyetértetek azzal, hogy nem oszlatjuk fel a keresztes hadat. Ám a jövő megalapozásához a következőkre van szükség! Száleresi Ambrus itt marad Pest alatt, és csapata gyűjti össze a dunántúli és a felvidéki jelentkezőket. Emellett ellenőrzi a királyi lépéseket.

SZÁLERESI AMBRUS Értettem, kapitány uram! Természetesen állandón tartom majd a kapcsolatot nagyságoddal.

DÓZSA GYÖRGY Gergely öcsém a Duna vonalán begyűjti az alföldi jelentkezőket, majd Bácsnál északkeletnek fordul, a Tisza vonalán eljut a Marosig, majd annak mentén eljön a seregrészével Temesvárig.

DÓZSA GERGELY Értettem, bátyám. Akkor a törökkel nem állunk harcba.

DÓZSA GYÖRGY Barabás pap elindul csapatával Hevesnek. Ellenőrzése alá veszi a Felső-Tisza vidékét, s megpróbál kapcsolatot építeni a lengyelekkel. Ha mindez sikerül, akkor majd értesítem, hogy forduljon le Temesvárnak ő is.

BARABÁS PAP Megértettem, kapitány uram. A lengyeltudásom hasznomra lesz.

DÓZSA GYÖRGY Nagybotú! Seregrészeddel Debrecen felé tartva megszerzed Bihart, majd északnyugat felől betérsz Erdélybe, és összeszeded a hadba jelentkezőket. Ha megvívtuk Temesvárt, akkor Gyulafehérváron találkozunk, ha viszont gond van, akkor Temesvárnál várlak majd! Ügyelj arra, hogy ne csak magyarokat fogadj be, hanem ruszinokat, oroszokat, románokat is.

MÉSZÁROS LŐRINC Isten akaratából mindezt teljesítem.

DÓZSA GYÖRGY Én pedig a sereggemmel Ceglédnek vágva átkelek a Tiszán, s a Körösök és a Maros mentén elérem Temesvárt. Nemcsak Erdély kapuja ez, hanem Károly Róbert királyunk is innen kiindulva teremtette meg uralmát. Jó társaim! Mindőtök tartson kis haditanácsot, és szervezzétek meg a haditerv megvalósítását! Az Úr legyen veletek, sok szerencsét!

2. JELENET

A nagylaki tábor parancsnoki sátra. 1514. május vége.

DÓZSA GYÖRGY Figyeljetez rám, sereg- és századnagyok! Már átkeltünk a Tiszán, s a jövőnk kialakulását befolyásolhatják a megtörtént események. A döntésmeghozatal előtt hallgassuk meg a híreket!

ZOLTÁN KURUZSLÓ Királyi kapitány uram! Apátfalvánál ránk ütöttek Csáky Miklós püspök és Báthory István csapatai. Bár a vereség katasztrófa volt, ám a csatlakozott önkéntesekkel megerősítve Nagylaknál megleptük a részegeskedő győzteseket. Az úri hadat felszámoltuk, kivéve a megmenekült Báthoryt. Az apátfalvi leölteket megbosszulva karóba húztuk Csáky püspököt, s a farkánál fogva felkötöttük Telegdy kincstartót.

DÓZSA GYÖRGY Zoltán kuruzsló! A megtorlásokat lehetett volna egyszerűsíteni – ám így nyitott az utunk délkeletnek.

JÁNOS HENTES Parancsnokom! Fölösleges a megtorlásokat minősítenie! A királyi hadak bekerítették a rákosi tábor, s foglyokat nem ejtettek. Isten kegyelméből sikerült megmenekülnöm. Az el nem esetteket nemcsak legyilkolták – beleértve az asszonyokat, öregeket –, hanem a Spartacus-féle rabszolgafelkelés leverését tekintve példának, a Duna partján karóba húztak minden fogságba esettet, közöttük Száleresi Ambrus vezetőnket is.

DÓZSA GYÖRGY Ez már nagy gond, János hentes, hiszen elvesztettünk egy gyűjtőtábor. Nemcsak a keresztes testvéreinket, hanem a lehetséges idegen kapcsolatainkat is.

TAMÁS FEGYVERMESTER Parasztok vezére! Az isteni Gondviselés hozott el ideig. Eger alatt Barabás pap hadát felszámolták! Ám nemcsak a keresztesek estek el, hanem a vármegyei bandériumok minden Felső-Tisza vidéki gyülekező csoportot leöltek. Kapitány uram! Csak mint szegénylegény jutottam el rejtektutakon hozzád. A ránk bízott vidéken csak a nemesek uralma a biztos.

DÓZSA GYÖRGY Tamás fegyvermester! Ne bánkódj, hanem kapcsolódj be a táborom fegyverkovácsainak munkájába.

PETÁR KÖTELES Nagyságos Dózsa úr! Gergely öcséd küldött. Összeszedte az alföldi jelentkezőket, lejutott Bácsig. Elfoglalta az érseki várat, majd megindult a Tisza felé. A falvak és a mezővárosok támogatták – engem Szeged alól küldött hozzád.

DÓZSA GYÖRGY Petár köteles! Siess vissza az öcsémhez, és mondd meg neki, hogy Temesvárnál találkozzon a seregünk!

GÁBOR RÉVÉSZ Jó vezérem! Alig tudtam átjutni a Dunán Földvárnál. Már nincs egyetlen keresztes csapat sem, mert az urak felszámolták a táborokat. Emellett sokan hazatértek, mert kihirdették a keresztes hadjárat felfüggesztését is.

DÓZSA GYÖRGY Gábor révészem! Ha nem kívánsz közöttünk maradni, nyugodt lelkiismerettel hazatérhetsz. Nem akarok keresztet rakni a vállatokra. Aki nem vállalja a veszélyeket és a sorsot, az eltávozhat.

LÁSZLÓ KŐFARAGÓ Kapitány uram! Nagybotú Mészáros Lőrinc kétfelé osztotta seregét. Csala, Lippa, Arad, Világos, Zádorlak és Solymos a keresztesek kezébe került. Nem volt megterhelő harc, mert a brandenburgi csapatai nem tudtak ellenállni.

DÓZSA GYÖRGY Ez jó, mert Temesvár környéke a miénk! És Mészáros Lőrinc?

LÁSZLÓ KŐFARAGÓ Sajnos, erre vonatkozóan nincsen hírem. Amikor eljöttem, akkor Nagybotú északkeletnek fordult, hogy bekerítse az erdélyi vajda birtokait, és hogy kapcsolatba léphessen a román fejedelemségekkel.

DÓZSA GYÖRGY Úgy látszik, hogy Mészáros Lőrinc szeretné megvalósítani elképzeléseinket. Bízunk a sikerben! Parancsnokok, ide figyeljete! Teljes készültségben közelítünk Temesvár felé. Nemcsak a végvár a fontos, hanem hogy foglyul ejtsük az oda menekült Báthory Istvánt, aki a főnemesi párt vezetője. Csak az a probléma, hogy Perényi nádorral szemben már nem tudunk csapatokat felvonultatni. Ám van még esélyünk: ha Báthory a kezünkben lesz, és az erdélyi vajdát sarokba tudjuk szorítani, akkor még esélyünk lehet a sikerrel!

3. JELENET

A gyulafehérvári vár parancsnoki terme. 1514 júniusa.

SZAPOLYAI JÁNOS Nos, amice, ülj le, mert látom, remeg a lábad!

CZIBAK ANDRÁS Köszönöm kegyelmed jóakarátját. Örülök, vajda uram, hogy dobszerda napján a sámánok ellenére eljutottam ide!

SZAPOLYAI JÁNOS Nem kell félned, amice; a mai a legrövidebb éjszaka az évben.

CZIBAK ANDRÁS János úr, nem volt könnyű az utam. Alig tudtam átjutni az ostromgyűrűn, s ami a legrosszabb, az úton a keresztesek állandóan fel akartak tartóztatni.

SZAPOLYAI JÁNOS Ki is vagy?

CZIBAK ANDRÁS Czibak András, Imre öccse a Gutkeled nemzetségből.

SZAPOLYAI JÁNOS Az édesanyád Szakolyi Katalin?

CZIBAK ANDRÁS Úgy van! Te-kegyelmed mindent tud.

SZAPOLYAI JÁNOS Akkor mit keresel a sánta mellett?

CZIBAK ANDRÁS Édesapám azt mondta, a családi érdek azt kívánja, hogy Imre bátyám kegyelmed szolgálatába lépjen, én meg Báthoryéba.

SZAPOLYAI JÁNOS Hagyjuk a családi ügyeket! Miért jöttél hozzám?

CZIBAK ANDRÁS Kegyelmed tanult ember, bizonyára emlékszik a Budai Nagy Antal vezette felkelésre!

SZAPOLYAI JÁNOS Huszonhét éves vagyok; nem éltem akkor.

CZIBAK ANDRÁS Én meg csak huszonnégy. Ám a kolostori iskolában erről is meséltek a szerzetes testvérek.

SZAPOLYAI JÁNOS Tanultam én is. Mit akarsz ezzel?

CZIBAK ANDRÁS István úr kérte, hogy említsem meg; akkor csak azért tudtak győzni a latrok felett, mert összefogott minden sértett.

SZAPOLYAI JÁNOS Ne oktass, András!

CZIBAK ANDRÁS Kegyelmed bizonyára hallott arról, hogy Európában is voltak lázadások. Nemcsak a németeknél vagy francia földön, de az angol szigeten is. S csak akkor tudott a régi rend győzni, ha összefogtak.

SZAPOLYAI JÁNOS Vizsgáztatni akarsz, nyavalyás. Mutasd a fejed, nincsen tonzúrád!?

CZIBAK ANDRÁS Bocsásson meg kegyelmed! A temesi főispán üzenetét hozom.

SZAPOLYAI JÁNOS Halljuk!

CZIBAK ANDRÁS Mondom a szavait. *Nem tudom, mennyire értesült kegyelmed az eseményekről. Május huszonkilencedikén Budán a királyi tanács úgy döntött, hogy erőszakkal kell fellépni a magukat kereszteseknek nevező latrok ellen. Bár a budai és a hevesi tábornok sikeresen megsemmisítene, ám júniusban a Körös vonal mellett Dózsa kezébe került Csala, Lippa, Arad, Világos, Zádorlak és Solymos vára.*

SZAPOLYAI JÁNOS Tudom én ezt jól, hiszen erdélyi vajdaként már eddig is értesültem róla.

CZIBAK ANDRÁS *És június tizenötödikén megkezdték Temesvár ostromát is.*

SZAPOLYAI JÁNOS Nem lehet az olyan veszélyes, ha hat nap után ide tudtál érni.

CZIBAK ANDRÁS Kegyelmed azt is tudja, hogy az uram alig tudott elmenekülni a nagylaki vérengzésből.

SZAPOLYAI JÁNOS Hagyjuk a sántát, biztonságban van a temesvári várában!

CZIBAK ANDRÁS Kegyelmed hallgassa meg az üzenetet!

SZAPOLYAI JÁNOS Halljuk, amice!

CZIBAK ANDRÁS *Ha a királyi hatalom gyenge, akkor a rendeknek megnő az ereje. Európa-szerte a rendek a nemzeti királyság létrejöttét, megtartását támogatják. A magyar köznemesség egyébként is Szapolyai János mellett van.*

SZAPOLYAI JÁNOS Na és? Eddig még nem mondtál, András, semmit!

CZIBAK ANDRÁS *A rendek ellentéte az uralkodó dinasztia javát szolgálja.*

SZAPOLYAI JÁNOS Ezt tudom.

CZIBAK ANDRÁS *Szükség lenne egy felmentő sereg indítására!*

SZAPOLYAI JÁNOS Ugyan miért kockáztassam a familiárisaim és a katonáim életét?

CZIBAK ANDRÁS Vajda uram! A temesi főispán megbízott, hogy mondjam meg kegyelmednek: a király öreg és nyavalyás. A tíz évvel ezelőtti gutaütés óta bármikor magával rángathatja a kaszás. Lajos fia nemcsak túl fiatal, ám a családi szerződések miatt az osztrák Habsburgok gyámsága alá kerül. Annak idején Utószülött László gyermeksege alatt a magyar rendek Jagelló Ulászlót választották királyuknak. A rákosi végzés viszont megakadályozza, hogy idegen dinasztiából hívjunk személyt a trónra. A Báthory család felelős tagjaként szeretném elkerülni a polgárháború veszélyét. Annak idején Szilágyi Mihály fegyveres haddal kötelezte az egybegyűlt nemességet, hogy a Prágából kiszabadítandó unokaöccsét ültessék a magyar királyi székbe. Ha viszont kegyelmed megsegít, akkor minden kapcsolatammal és erőmmel kegyelmed mellé fogok állni.

SZAPOLYAI JÁNOS András, nem hagytál ki semmit?

CZIBAK ANDRÁS Még annyit: A felmentő támadása idején rá fogok törni az ostromlókra. Ha testem nem is tökéletes, de két éve Krassó vármegyében szétvertem egy portyázó török csapatot.

SZAPOLYAI JÁNOS Amice, ennyi elég volt. Eridj a konyhára és kérj étket, majd feredőzzél meg!

CZIBAK ANDRÁS De...

SZAPOLYAI JÁNOS András, még az esti órákban visszaindulsz. Mondd meg uradnak, hogy tartson ki! A jövő hónap közepére összegyűjtött hadaimmal Temesvár alatt leszek. Letörjük a keresztesek szarvát.

CZIBAK ANDRÁS És...

SZAPOLYAI JÁNOS Igaz, hogy az ígérete titkos, ám szavatartó embernek ismertem meg Rátóti Julianna fiát. S bár tíz évvel idősebb, ám még a férfikorban van. Tűrjön, és megsegítem. Utána ő következik a cselekvésben.

4. JELENET

A temesvári ostromló sereg vezéri sátra. 1514. június utolsó harmada.

DÓZSA GYÖRGY Jó vezértársaim! Az ostrom sikere nemsokára bekövetkezik. Helyesen irányítottatok az embereket: a Temes és a Béga rövidesen elkerüli a várat – az ostromárkokat sikerült mentesíteni a folyók vizétől. Készüljetek a rőzse- és fahordásra: a támadás előtt be kell majd temetni az árkokat, na-

gyon ügyelve a farkasvermi karókra! Az asztalosokat, ácsokat és segédeiket meg kell kérni, hogy készítsenek létrákat, lábtókat, hogy a falakat megrohanhassuk. Ugyanakkor íjászokat kell majd a rohamozók mellé rendelni, hogy fedezzék a támadókat! Puskáink, ágyúink már nem használhatóak, mert elfogyott a lőpor és a lőszer. Ugyanakkor a legfontosabb, hogy az ostromzár két oldalán őrséget állítsatok. A belsőknek arra kell ügyelniük, nehogy a várból kitörők megleljenek bennünket. A külső őrség pedig vigyázzon az esetleges felmentő seregre!

VENCEL HADNAGY Kapitány úr! Hogy is lenne esélyünk a sikerre? A seregből kétezen dolgoznak a folyók elvezetésében, s majd az árkok betemetésében és a rohamhoz szükséges eszközök előkészítésében. Utasítása szerint ezerötszázan vigyázzák a belső ostromzárát, ezerötszázan pedig a külső ostromzárát. A rohamra legfeljebb kétezer kereszties áll készenlétben. És amiről megfeledkezett: a tábor ellátásához kétezer portyázó járja a vidéket.

DÓZSA GYÖRGY Vencel hadnagy! Ha nem is voltál sosem hivatásos katona, ám azért neveztelek ki hadnaggyá, mert mezővárosi bíróként tudtad a közösséget irányítani. Ám megfeledkeztél az elfogott nyelv adatairól! Temesvár védő serege alig tudná meg a négyezer főt. A vár kerülete pedig olyan nagy, hogy alig tudná a teljes támadástól megóvni. Az egyik probléma, hogy a felszereltségük jobb, de a bátor roham elsöpörheti őket. A másik probléma, hogy a felmentő sereg meglephet bennünket. Ezért a legképzettebb harcosokat kellene a külső zárhoz rendelni!

VENCEL HADNAGY Téved nagyságod! A legjobb harcosokat a rohamozókhoz kell állítani: nemcsak azért, hogy megrémítsék a védőket, hanem hogy példát is mutassanak a többi keresztiesnek. Ezt nemcsak én mondom. Szavazzuk meg, melyik terv érvényesüljön. Emelje fel a kezét, aki mellettem van.

(A vezérek mindegyike felemeli a kezét.)

DÓZSA GYÖRGY Én ezt most, a roham előtt három nappal elfogadom. Ám jegyezzétek meg: a katonaság nem tanácskozó testület! A jövőben minden parancsomat ellenvetés nélkül teljesítenetek kell! Különben leváltalak benneteket!

5. JELENET

Temesvári kazamata. 1514. július utolsó harmada.

BÁLINT PAP Dicsértessék a Jézus Krisztus!

DÓZSA GYÖRGY Mindörökké ámen, atyám! Ki vagy?

BÁLINT PAP Bálint ferences szerzetes pap vagyok. Azért jöttem, hogy kiszolgáltassam az utolsó szentséget. Az Úr legyen teveled!

DÓZSA GYÖRGY És a te lelkeddel! Gyónnom is kell?

BÁLINT PAP Hogy vagy, György testvérem?

DÓZSA GYÖRGY Bálint atyám! Kétszeresen rosszul. Amikor Petrovics Péter a combomba vágta a lándzsáját, leestem a lovamról. De nem a zuhanás a baj, hanem hogy vérmérgezést kaphattam. Ké kellik a lábam, s nem tudok sem felállni, sem menni.

BÁLINT PAP És mi a másik baj?

DÓZSA GYÖRGY Sajnos megismétlődött az ötvennyolc évvel ezelőtti balsorsú esemény. Csakhogy akkor a hivatásos katona, a híres törökverő Hunyadi János meg tudta menteni a Zimonymál fölöslegesen átkelő és támadó kereszteseket a török csapdájából. Ám nekem nem volt hivatásos katona segítségem. Ezért buktuk el a temesvári ütközetet. Nemcsak a rengeteg áldozat nyomasztja a lelkeket, hanem mert tartok tőle, hogy a sok foglyot halálra kínozzák majd.

BÁLINT PAP Hogy mi történik a keresztésekkel, az már nem a te ügyed, György testvérem. Én azért jöttem, hogy feladjam neked az utolsó kenetet.

DÓZSA GYÖRGY Meg kell gyónnom?

BÁLINT PAP György testvérem! Ha hiszed, ha nem: mindent tudok arról, amit tettél s amit mondtál. Élő példaképe lehettél nemcsak a keresztéseknek, hanem másoknak is. A tízparancsolat egyetlen pontja ellen sem vétettél. Nemcsak nem öltél embert Ali bég óta, de sosem parancsoltál megtorlásokat. A háborúban a parancsnok felelőssége más, mint a katonájáé...

DÓZSA GYÖRGY Értem, atyám. Valóban nem követtem el semmiféle bűnt, viszont mindent megtettem a hivatás és a szolgálat kötelezettségeiért.

BÁLINT PAP György fiam! Van azonban egy óriási probléma. A győztesek megtorlásként ki akarnak végezni. Sokkal förtelmesebben, mint a Megváltót. Ám neked követned kellene Jézus urunk példáját! Ha elfogadod a kínhalált, akkor a jövőben kétszeresen fognak emlékezni rád: egyrészt arra, hogy mit tettél, másrészt arra, hogyan múltál ki.

DÓZSA GYÖRGY Bálint atya! Értem én a büntetés okát! Eszközként akartak felhasználni, s én nem hagytam magam. Ha látszólag győztek is, de a tervük nem sikerült. Igaz, az enyém sem. Mondja, tudja, hogy mi lesz a végem?

BÁLINT PAP Tüzes vaskoronát tesznek majd a fejedre.

DÓZSA GYÖRGY Micsoda?!

BÁLINT PAP Ne aggódj, György testvérem. Talján földön tanultam Leonardo titkos tudományát. Boncolás közben mindent megtudtam az emberi testről – bár az orvosi pályát nem választottam. Hidd el, sokkal gyorsabban elhunysz, míg a tüzes vas kihűlne. Szinte gyorsabban, mint ha csatában estél volna el.

DÓZSA GYÖRGY Igazsága van, atyám. A vérmérgezés öt napon belül iszonyú kínok között vinne el. Láttam már ilyen.

BÁLINT PAP György testvérem! Szedd össze magad, fogadd el tőlem ezeket a cseppeket. És holnap példásan, férfiasan menj a vesztőhelyre! Mert ez maradandó emlék lesz! És most imádkozzunk, majd olajjal megkenem a homlokod, füled, szád, orrod és a szíved.

DÓZSA GYÖRGY Köszönöm a tanácsait és a segítségét, szentatyám!

BÁLINT PAP Akkor imádkozzunk! Mi atyánk, ki vagy a mennyekben...

(Függöny.)

APPENDIX

A függöny előtt megjelenik egy lantos.

Carolus deák: **A paraszti háborúról**

*A lélek hajt, hogy zengjem a szolgál-csatát,
A magyar földet dúlók bősziült nagy hadát.
Titeket hívlak, poklok lányai, Párkák,
Meg zord Fátum és sose nyugvó Fúriák.*

*Most figyelj, más senki se les szavatokra,
Hallgassatok a dallott vallomásomra,
Sötétben: durva paraszt Magyarországon
Hadakozni mért kelt, urait halálon...*

*Küldte égi harag vagy rosszakaró Sors
Ezt a hazát rontó, véres, nagy, sok harcost?
Vérszomjas török helyett törtek urakra,
Fegyveres ellenként erre meg amarra.*

*Lám Tamás prímás – ki nagy bíborosok közt;
Címere szarvaskép, jobbágyomult nem köt;
Romlás marta Bizánc főpapja, és vezér
Ulászló királyt segíti kancellárként.*

*Idéződött ötvennyolc éves dicső múlt:
Híres siker, mely után Kapisztrán kimúlt.
Mennyei helytartó, az irt te hozod meg,
Letaszítod a rosszt a pokol tüzének.*

*Írjad feketén a napot, jó a korom,
Fölvette jelét keresztnek a terhelt pór:
Ezt ürügyül fogván, és urai ellen
Kelt, vetvén a nyakukba igáját. Ez lett.*

*Székely György, eljött az idő, amit eddig
Oly nehezen vártál; jámborsággal merít
Kuszáltságot: sebesen nyargalt Budára.
Mint madár, oly gyors. Vitéz! A kezdet ez volt.*

*Vér-vak vágy hajszolja a trón fele folyton.
És most vizályra uszítja a jobbágyot;
Falvakon át gyűjti seregbe, akit lel:
Férfit, ifjat, vént. Túzi jelét keresztnek.*

*„Halljatok, ha kívánja ügy, mutatok fel
Lándzsát, lobogót, pajzs és kardot, sebhelyet,
Számot, mikkel testemet összemetélték.
Ilyen címert nyertem vérem, veritéken.*

*Választott nép! Rajta! A Mennykövezőnek,
Krisztus kín-jelvényét vedd követendőnek,
Hódolván hordozd Megváltónk szép keresztjét,
Letiporjuk a bösz törökök seregét.*

*Fel, társak, most rajta, kövessetek engem!
Én legelől járok az ezernyi veszélyekben.
Élen, elöl rontok először csatába –
Perzselj nap, verjen szél, zápor, ellen kardja.*

*Ha mennykő zúg, istennyila engem érjen.
Fáradásztok könnyítse, osztozom ebben
Mindenkör. Telelünk takarótlan pusztán...
Mind legyen egyért, és egy akár valahány!*

*Fel, társak, most rajta, kövessetek engem!
Lássuk, ki vitéz, ki szorítja az ellent!
Tisztesség és példás virtus lesz a célunk.
Viszontagság vár, és kétséges a harcunk.”*

*Szárnyal egy bús hírnök Budára, mint a füst,
Elbeszélni a rettenetesen sok bűnt.
Kopogván jelenti királyi szálába:
„Kúnság-szerte ég nemes birtoka, háza.*

*Hullik vér karókba húzott nemesekből.
Lobban, fut a láng, terjedő a tűzözön...
Dúl-fúl nemesekre a nemtelen ember.
Már oda van minden!” – szól a szerencsétlen.*

*Király: „Lakoljanak; futót se kíméljed,
E dühös fenevad-csordát elemésszed,
Mentsétek a jeles úri rendet, nőket,
Senki köszörsületet ne nyerjen tőled!”*

*Észleli Székely, had támad táborára,
Fegyvert fog maga is, és kivonul rája.
Társait biztatja, diadalt ígérget.
Kaszát ragad másik, kardja is van egynek,*

*Ennek fegyvere új, amazé parittyá,
Sokaknak van fene nagy cséphadarója;
A kapa mellett állnak kajla kaszával,
Ásó is, más bízik a görbe husángban.*

Báthori szervezi a küzdelmet rögtön.
Nagylaknál társa lesz a csanádi püspök,
Csáki ágból eredett Miklós nevű fő.
Mindkettő nagy szívú, virtusra egyenlő.

Székely keresztese töméntelenül sok,
Báthorit és népét körbekeríti most.
Csak az volt Istvánnak a puszta reménye,
Hadát tapasztalt katonákból szervezte.

Most bekerítvén a parasztok támadnak;
Hátát a nemesség veti ott egymásnak,
S úgy védi magát a dühödt nép ellen,
Mely csupán számban erősebb, mint az ellen..

Báthori fáradt, csüggedt, fáradt nemesség.
Trombita nem harsan, nincs már lándzsatorés.
Most lesz a döntés majd! Kétséges győzelme
Mindkét tábornak, mert csalfa a szerencse.

Éj lett. Csillag nem látszik az égi borún.
Báthorit leverék csapások, leborult.
Megkötözik Miklóst – árokba bukott le –,
És őrizetet rendelt Székely melléje.

Székely népe részét küldi Barabással,
Meghagyja völgyben legyen tábora, abban,
Hol a kis Eger patak folyik kanyarban,
Kerteket, szántót öntöz nyáron, tavasszal.

Száleresi vezeti pesti táborát,
Gyűjtene hadat, ám a part mentén mindjárt:
A királyi sereg vele szemben feláll,
Ágyúk mellett lovasok és hosszú lándzsák.

Ambrus üzen: „Kegyelem. Fegyverre Székely
Késztetette a paraszt, polgár népünket.
Féltünkben keltünk; bűnhődje ő a vétket,
Ennyi ártatlant váltson meg az ő feje.”

Vészül csap a két sereg össze; rohanás...
Szolga-mód ez fél, azt hajtja a szabadság.
Csata, szívós viadal, dühödt ütközés.
Fejlett fegyverektől odavész a köznép.

Székely öccse pusztítja a délvidéket;
A Temesnél táborozik György vezére.
Kétfalú, kétárkú sánc védi a várat.
Már a bástyák aljába jutott el a had.

*Itt mit az ész, kéz, mesterség cselekedhet,
Próbált Székely, ostromolván az erődöt.
Báthori István védi, a menekülő.
Áll a kapu, torony, de kevés a védő.*

*Hájhasúak, mindig álomba merültök,
Páváskodtok, pazaroltok, gőgösködtök...
Kapzsiak: birtokra, hivatalra vadásztok,
Csak egymást lesitek, egyre vizzálykodtok.*

*Zápolya vajdához üzenetet küldött:
„Isten, törvény int, jöjj, izzuk ki Temesből,
Mert hogyha a görbe parasztok foglalják
el a várt, többé lehet belőled király.”*

*Nemesek szépszerrel ekképp vonulának;
Szól trombitaszó, közelítvén Temesvárt
Zápolya tábora fölmenti a várat,
Jöttükön bomlik a parasztok tábora.*

*Harcol, penge tört, csapdos markolatával.
Ménjéről lelökik, sebes Székely látja,
Itt van a vég, így most már nincsen kétség...
Megkötözik fonatos lánc-kötélékkel.*

*„Bármi halált adtok, legyen, mit akartok:
Állhatatos szívvel azt bátran fogadom,
Mert nem tehetek semmit. Kegyelem nem óv;
Sors fonala szakad, de a hős nem gyávul.*

*Tűröm, ez a sors. Nagyokat cselekedtem:
Magyarság főrendjeit alávettem.
A hazámnak zsarnokait pusztítottam.
Ésszel ki győzött ebben a viadalban?*

*Hős érdemet, ennyit, más senki se szerzett.
Többet végeztem, mint diadal-menetben.
Természettől szabott utam hadakozva
Jártam; nem szórok a végzetemre vádat.”*

*Később véres ruháját hóhér tépi le,
Égő botot ad kezébe és tüzesült
Koronát tett a fejére; a bakó még
Izzó vassal sütögette rángó testét.*

*Tört koponyájából buggyant ki a nedve,
Fülén, száján, orrán át folyt agyveleje –
Mint edény nyílásán át az aludttej,
Amidőn a fedélt leszorítja a nej.*

*Szíjjal vert szolgálai körötte csapatban
Királyukat kacagták, vad táncot jártak.
Zápolya int: vont pallossal fenyegették
Őket, rágják őt, puszta fogukkal tépjék.*

*A marcangolt Székely csupa seb tetemét
Földre teríti a hóhér, hogy négyfelé,
Szegedre küldik majd a levágott fejét,
Feltárja a szívét, felnyitja kebelét.*

*Hullámszórt bús vésze a háborúságnak,
Mészáros Lőrinc nem rabja a bukásnak.
Járta pusztító táborával Kolozsvárt,
Hétszer változtatván a hold karimáját.*

*Békesség kell! Jobbágyhadak letarolták,
Hátország nyög, gyilkosság tölti be földjét.
Erdőt, mezőt, vizet, szántót, utat, ösvényt
Tetemek lepik: levegő csupa dögszag.*

*Béke legyen hát! Jöjjön a nyájas idő;
Közzé a föld, ne szabdalja határ többé!
Dolgos emberek művelik, szántják,
Önmagától megtermi gazdag kalászát.*

*Már nem nyomorognak, és kapják a jogot:
Egyenlő mindenki, aki csak dolgozott.
Emlékük örök azoknak a hősöknek,
Akik példái mind az örökösöknek!*

A feldolgozás anyaga Taurinus István latin nyelvű elbeszélő költeménye, *Stauromachia id est Cruciatorum Servile Bellum* 1519-ből, Geréb László fordításának felhasználásával (in w3.mek.oszk.hu – 2013.08.20.).

VÉGE

Árpás Károly (1955) – önmeghatározása szerint – író, költő, drámaíró, műfordító; irodalomtörténész, nyelvész, történész, középiskolai tanár; közoktatási szakértő.

A JATE magyar–történelem–finnugor szakán szerzett diplomát, 1983-ban *summa cum laude* doktorált észt kultúrtörténetből. 1988-tól alapítóként a szegedi Deák Ferenc Gimnáziumban tanít.

Szépírói és oktatói munkája mellett a 19. század irodalmával, mások közt Jókai Mórral és Madách Imrével foglalkozik, s bekapcsolódott e klasszikusok szövegkiadásába is. Baka Istvánról s Gion Nándorról monográfiászerű köteteket jelentetett meg. Munkája elismeréseként kétszer is megkapta a Magyar Tudományos Akadémia Kutató Pedagógus Díját, 2004-ben Szeged város Kölcsey-érmével és a Szegedi Akadémiai Bizottság ezüstérmével ismerték el munkásságát. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tanári Toldy-díjában 2011-ben részesült.

Alkotásain érződik a klasszikusokkal való mindennapi foglalkozás igényessége. Hasonló tendenciák figyelhetők meg kisebbik műveiben. Regényeinek témavilága is színes. Líráját a vidéki „kismeseter”-lét öniróniája s az életképszerű kifejezőmód jellemzi.

Kortárs források ismerete alapján úgy vélem, hogy az 1514. július huszadikán kivégzett Dózsa György nem a személyes hatalmat kívánta megszerezni, hanem eleget kívánt tenni hivatástudata elvárásainak. A tragikum azért alakult ki, mert a kor politikai viszonyai, valamint társadalmi rétegeinek, osztályainak érdekei begubancolták a kudarcos élethelyzetbe a székely katonát. A műben arra voltam tekintettel, hogy miképpen vállalta Dózsa György az életsorsát befolyásoló eseményt. A történelmi dráma megírásában példának tekintettem Spiró György műveit.

Napkút Kiadó Kft.
1043 Budapest, Tavasz u. 4.
Telefon: (1) 225-3474
Mobil: (70) 617-8231
E-mail: napkut@gmail.com
Honlap: www.napkut.hu

Felelős kiadó: Szondi György
Szöveggondozó: Kovács Ildikó
Tördelőszerkesztő: Szondi Bence
ISSN 1787-6877
ISBN 978 963 263 441 8